

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ЕФЕКТИВНО ПРАЦЮЮЧОГО МЕНЕДЖЕРА

УДК 159.953

*Д. Г. ПОЧАПСЬКИЙ, директор
(Криворізький технікум Національної металургійної академії України)*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ, АКТИВНІ І НЕСТАНДАРТНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 6, с. 132–136

1. Загальні положення

Мета сучасної освіти згідно із законом України “Про освіту” інтегративна, оскільки передбачає успішне розв’язання різних завдань: всебічний розвиток особистості; формування творчої, соціально-активної людини; створення умов для інтенсивного розвитку студентів; підготовка висококваліфікованих кадрів для всіх галузей господарства України.

Оскільки соціально-економічний стан держави насамперед залежить від кваліфікації спеціалістів у будь-якій галузі господарства, то можна не сумніватись, що підготовка спеціаліста залежить від таких факторів:

- глибокого засвоєння майбутнім фахівцем знань та формування умінь і навичок;
- сформованості у нього таких якостей особистості, як самостійність, цілеспрямованість, відповідальне ставлення до праці, моральне ставлення до людей;

- розвиненої потреби до постійного самовдосконалення;
- упевненості як у звичайних умовах роботи, так і в екстремальних.

У державних документах про освіту декларовані дуже важливі для подальшого розвитку суспільства положення. Це пріоритетна спрямованість на загальнолюдські цінності; диференціація освіти і навчання; орієнтація на кращі в освіті зразки (нові педагогічні технології, інтенсифіковані дидактичні системи, демократизація та гуманізація освіти). Успішне розв’язання цих завдань у вищій школі забезпечить зростання як майбутнього потенціалу суспільства, так і його духовних і матеріальних цінностей.

Сьогодні дуже актуально постає питання про оперативне впровадження у вищі навчальні заклади інтенсивних технологій навчання. Така потреба визначається тим, що сучасна підготовка спеціалістів недостатньо задовольняє суспільство.

Саме тому накопичились певні суперечності: потреба у спеціалістах, рівень кваліфікації яких відповідав би сучасному науково-технічному прогресу, та використання традиційних, малоефективних методик; досить складний та об'ємний зміст освіти і недосконалість навчально-програмної документації; потреба в широких інтелектуальних потенціях майбутніх спеціалістів та обмеження часу на вивчення різних предметів згідно з існуючими навчальними планами; потреба у висококваліфікованих спеціалістах (відповідно і потреба в інтенсивних технологіях підготовки) та недосконалість матеріально-технічна база, низький рівень комп'ютеризації навчально-виховного процесу; потреба в оновленні вищої освіти на демократичних засадах, без чого неможливо сформувати творчого активного спеціаліста, та традиційна педагогічна система з її авторитарним укладом спілкування на рівні "педагог — студент" і стійкими правилами досить широкого кола обмежень (що можна і що не можна робити без дозволу викладача).

2. Модульне навчання — шлях інтенсифікації навчально-виховного процесу

Високі темпи науково-технічного прогресу приводять до безперервного поповнення обсягу знань, якими повинні оволодіти студенти. Одним з найперспективніших напрямів інтенсифікації та підвищення ефективності навчально-виховного процесу є втілення в нього нових форм, методів і прийомів навчання.

На зміну традиційному навчанню, яке орієнтоване на механічне засвоєння істин та відтворення їх за зразком, прийшли такі види навчання, як проблемне, програмоване та модульне. Проблемний і програмований методи навчання досить відомі, а модульне навчання, його форми і методи ще мало поширені.

Поняття "модульне навчання" виникло у 60-ті роки, коли була сформована концепція "одиниця змісту навчання". Згідно з цією концепцією навчальний матеріал розподіляється на малі порції (одиниці), які можна вважати окремою темою і вільно включати у програму знань. Ці одиниці одержали назву "мінікурси", а згодом виникли поняття "пакет", "пакети індивідуального навчання" та ін. Далі було сформульовано поняття "модуль", "модульне навчання" (від лат. *modulus* — міра).

Модульне навчання викликало до себе велику зацікавленість, оскільки завдяки йому були одержані ефективні результати у педагогічній практиці.

В основу модульного методу навчання були покладені такі положення:

1. Програми освіти повинні максимально враховувати індивідуальні особливості студентів.
2. Для того щоб програми були гнучкими і їх можна було легко пристосовувати до конкретних умов, вони мають складатися у формі модулів.
3. Навчальні матеріали повинні орієнтуватися на тих, хто вчиться, тобто мати такий вигляд, щоб по них можна було навчатися самостійно.
4. Навчання необхідно здійснювати за принципом постійного накопичення знань, перехід до наступного рівня має відбуватись після засвоєння попереднього індивідуально кожним студентом.

Основним джерелом навчальної інформації в модульному методі навчання є так званий навчальний елемент. Він має форму стандартизованого буклету з навчальним матеріалом на будь-яку тему. Цей елемент складається із наступних компонентів:

- правильно сформована навчальна мета;
- список необхідної літератури, обладнання та матеріалів;
- навчальний матеріал у вигляді конкретного стислого тексту;
- зміст практичних занять для формування необхідних умінь і навичок;
- зміст контрольних робіт, які відповідають меті конкретного модуля.

3. Принципи модульного навчання

1. **Принцип індивідуалізації навчання у процесі підготовки майбутнього спеціаліста:**
 - моделювання навчального матеріалу (розробка "модульних пакетів"), уніфікованих дидактичних елементів, в яких накопичується оптимально необхідний для самостійного опрацювання студентом дидактичний матеріал;
 - наявність "модульних пакетів", орієнтованих на будь-якого студента, оскільки вони мають різний рівень складності. Це дає можливість студенту вибрати "індивідуальний модульний пакет".
2. **Принцип самостійності та свободи в навчанні.** Зміст модульного пакета — це насамперед інформаційний матеріал, основне джерело знань за спеціальним розділом конкретного курсу. Різний рівень складності не тільки дає змогу студентові самостійно опрацювати матеріал, а й вибрати власний темп навчання.
3. **Принцип інтегрованої функції модуля.** Використання модульних пакетів як "дидактичних

одиниць” передбачав реалізацію ними таких функцій: модуль є концептуальною одиницею навчального матеріалу, засобом навчання, засобом опосередкованого управління пізнавальною діяльністю студентів, оскільки в модульний пакет входять методичні рекомендації щодо доцільної послідовності вивчення матеріалу; засоби контролю та самоконтролю спеціальних знань та умінь студентів.

4. Принцип динамічності та гнучкості в навчанні.

Цей принцип означає, що розробка модуля відповідно до його інтегрованих функцій пов’язана з розробкою різних дидактичних матеріалів: текстів лекцій, практичних завдань, завдань для самоконтролю і контролю знань, умінь та навичок; методичних рекомендацій щодо вивчення матеріалу тощо.

Зміст кожного елемента модуля визначається дидактичним завданням, тому це робить модуль динамічним. Кожен студент має право обрати будь-який рівень і вдосконалювати свої знання, враховуючи свої можливості.

Принцип динамічності означав, що зміст кожного елемента модуля може змінюватись, отже, може змінюватись модуль загалом, кожен елемент модуля може мати додатки, що також поступово ускладнює зміст модуля.

5. Принцип комплексного критерію побудови модуля. Цей принцип передбачає індивідуалізацію змісту навчання, вивчення рівня базової готовності студента та його можливостей щодо модульного навчання з вибором відповідних форм навчання.

6. Принцип усвідомленої перспективи у навчанні. Цей принцип передбачає конкретні дії студента щодо необхідності попереднього глибокого ознайомлення зі змістом усіх модулів конкретного навчального курсу. Реалізація цього принципу потребує узгодження дій студента з консультаційними можливостями педагога для надання студенту необхідної спеціальної допомоги.

7. Принцип різнобічного методичного консультування студентів. Реалізація цього принципу в системі модульного навчання передбачає використання різноманітних методів навчання. Це знайомство з матеріалом на оглядових лекціях спеціального курсу або самостійне опрацювання тексту лекцій, що містяться в модульному пакеті.

8. Принцип паритетності в системі модульного навчання. Цей принцип розкриває новий характер відносин у системі “педагог — студент”, оскільки модульне навчання звільнює педа-

гога від суто інформаційних функцій та сприяє зростанню консультаційно-координаційних функцій. Йдеться не тільки про надання консультацій, а і про внесення коректив у процес навчання, координаційний вплив на студента.

9. Принцип управлінського впливу на самостійну роботу студента.

Вимоги цього принципу до процесу навчання пов’язані з реалізацією функцій управління. Специфікою цієї дидактичної системи є те, що педагог делегує функції управління пізнавальною діяльністю студентів, тобто студент самостійно ставить перед собою дидактичні завдання, разом з викладачем планує зміст своєї пізнавальної діяльності, самостійно організовує свою роботу. Практично всі загальні функції управління делегуються студентіві і стають функціями самоуправління.

4. Модульне навчання як фактор цілісного формування майбутнього фахівця

Формування майбутнього фахівця — це досить складний процес, оскільки його результати оцінюються такими показниками:

1. Якість спеціальних знань та умінь.
2. Широкий інтелектуальний кругозір.
3. Глибока професійна освіта (знання суміжних галузей).
4. Високі моральні якості молодого спеціаліста, його працелюбність, старанність, поважне ставлення до людей.

Цілісність навчально-виховного процесу в системі модульного навчання визначається насамперед такими факторами:

- інтенсифікується самостійна пізнавальна діяльність, що забезпечує якісні спеціальні знання та вміння;
- успішно формуються якості особистості;
- активно розвиваються пізнавальні і творчі здібності студента внаслідок постійної самостійної пошукової пізнавальної діяльності;
- формується професійний інтерес до праці.

Аналіз роботи з модульного навчання дає змогу стверджувати, що модульне навчання виникло як альтернативний напрямок традиційному навчанню, для якого були характерні дрібна регламентація з боку педагога і пасивне засвоєння знань студентом.

Модульне навчання реалізує новий підхід до побудови змісту навчання, його організації, взаємодії педагога і студента в педагогічному процесі. Воно дає можливість індивідуалізувати процес навчання за двома напрямами: групове на-

вчання з елементами самоосвіти під керівництвом досвідченого викладача та індивідуальна самоосвіта, що планується разом з викладачем.

5. Активні і нестандартні засоби навчання

Активні і нестандартні засоби мають забезпечити опанування студентами знань та розвиток особистості — формування професійних умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності.

Активні методи поділяються на імітаційні: аналіз конкретних виробничих ситуацій, розв'язання ситуаційних виробничих завдань, вправи і дії за інструкцією (лабораторні і практичні завдання), виконання індивідуальних завдань у процесі виробничої практики. До неімітаційних методів належать проблемна лекція, евристична бесіда, пошукова лабораторна робота, самостійна робота а навчальною програмою (програмоване навчання), самостійна робота з підручником.

Серед активних методів особливе місце посідають такі, що спрямовані на формування вмінь і навичок. Досвід свідчить, що імітаційні методи забезпечують істотне наближення навчання до виробничих умов.

З метою розвитку економічного, технічного мислення, організаторських здібностей необхідно систематично створювати студентам штучні умови, через які вони шукали б вдалий вихід із складної ситуації у професійній діяльності.

За останні роки життя поставило перед викладачем більш складні завдання в галузі навчання і виховання. Розв'язати ці завдання в межах старих структур стало дуже важко. Спочатку боязко, а потім все сміливіше викладачі стали проводити уроки, які “порушують” визнані структури.

Нестандартні уроки — це така організація навчальної роботи, коли головну роль грають не знання, а загальнолюдські цінності з орієнтацією на емоційну сферу поведінки. Багато структурних компонентів традиційного уроку посідають своє місце в нестандартному уроці, але тут вони не розкладаються по порядку, а інтегровані в функціональних діях студента.

Нестандартний урок не характеризується суворюю впорядкованістю відомих структурних елементів і підпорядкованістю програмним вимогам відносно знань, умінь і навичок. Навчальний матеріал є основою взаємоінформування і пізнання. Він не об'єднаний в жорстку логічну систему, а діє за законами інформування, тобто виокремлює потрібну інформацію в момент спілкування. Це ніби-то заперечує саму сутність

навчання. Але тут передбачається наявність базисних, або системних, знань. Ці уроки проводяться тільки тоді, коли студенти вже оволоділи базисними знаннями.

Нестандартні уроки не передбачають пряму залежність змісту, методів і форм навчання. Частіше метод визначав зміст. Самостійний пошук, випереджаюче навчання, самопізнання обдарованих студентів, творчий вибух талановитого викладача дають змогу вибірково ставитись до змісту і відкидати непотрібне або дуже завчене.

Розповсюдженими методикам, методами і прийомами на нестандартних уроках є “ділові ігри”, “урок-еврика”, “урок-прес-конференція”, “граматичні бої”, “урок-аукціон”, “урок-конкурс”, “урок-КВК”, “урок-концерт”, “урок-діалог” та ін.

Викладачі нашого технікуму у ході теоретичного і практичного навчально-виховного процесу використовують активні і нестандартні засоби навчання.

Викладач циклової комісії “Загальнотехнічних дисциплін” Н. Ю. Кляцька проводить “уроки-КВК” на тему: “Ми — механіки”. Мета уроку — спільний огляд знань з предметів механічних дисциплін. При розкритті функціональних обов'язків у групі, кожен студент сам шукає своє місце за здібностями і покликанням. Такі уроки здійснюють психологічний вплив на студентів. Пасивних студентів на уроках немає.

Могутнім психологічним стимулом є вільний вибір свого статусу, своєї позиції, перевірка власних поглядів, утвердження в колі своїх однолітків і в очах викладача.

Дуже цікаво був проведений нестандартний урок викладачами української літератури В. В. Замотіною та української і зарубіжної культури Н. Д. Шевченко. Це був відкритий інтегрований урок на тему: “Українська драматургія і театр у II половині XIX століття”.

Викладачі мали на меті показати застосування знань студентів, набутих раніше, і доповнити та узагальнити їх у зв'язку з вивченням української культури. Урок проводився в кабінеті української літератури, оформленому в національному стилі.

Перша частина уроку була присвячена розвитку драматургії і становленню українського театру у II половині XIX ст. Студенти цікаво розповідали про першоджерела театру, сторінки життєвого і творчого шляху відомих драматургів І. Карпенко-Карого, М. Старицького, М. Кропивницького, про захоплюючу гру акторів М. Заньковецької, М. Садовського, П. Саксаганського. Вдало була

інсценізована драматична п'єса І. Карпенка-Карого "Хазяїн".

Український професійний театр був тісно пов'язаний з розвитком музичної творчості, якій було присвячено другу частину уроку. Студенти зробили повідомлення про музикантів ХІХ ст. М. Лисенка, Аркаса, Ніжинського, були зачаровані піснями на слова М. Старицького, які виконував студент.

Наприкінці уроку була проведена вікторина, студенти висловили своє ставлення до театру і класичної музики.

Одним з найефективніших методів активного навчання є ділові ігри. Технологічна гра, по-перше, дає змогу максимально наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності керівників та спеціалістів; по-друге, є ігровим методом навчання. Всі учасники гри виступають в тих або інших ролях та приймають управлінські рішення, але оскільки інтереси різних людей не збігаються, то гравцям доводиться приймати рішення в конфліктних ситуаціях; по-третє, є колективним методом навчання. Рішення виробляються колективно, колективна думка формується під час захисту рішень своєї групи (бригади), а також під час критичного обговорення рішень інших груп (бригад); по-четверте, в технологічній грі спільними засобом створюється певний емоційний настрій гравців, який дає можливість активізувати та інтенсифікувати процес навчання.

Викладач предмету "Виробництво сталі в конверторах і мартенівських печах" Н. Г. Радько про-

вела "урок-ділова гра" за підсумками технологічної практики на тему: "Аукціон технічних ідей", а також "ділову гру" за розділом "Конверторне виробництво сталі". На урок було запрошено представників комбінату "Криворіжсталь" (тут студенти проходять практику і сюди їх направляють після закінчення навчання), які заслухали всі пропозиції та ідеї студентів, а також допомогли їм оцінити ідеї.

Викладач предмету "Основи підприємницької та управлінської діяльності" З. В. Мамонтова проводить "уроки-ділова гра" з елементами виробничих ситуацій. Метою гри є закріплення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробничих відносин.

Такого типу "уроки-ділова гра" проводять викладачі предметів "Прокатне виробництво" С. М. Голдун і "Економіка, організація і планування виробництва" Л. М. Лимаренко.

Викладач предмету "Обслуговування, ремонт і монтаж машин і агрегатів металургійних підприємств" Н. М. Нечипоренко проводить уроки із застосуванням опорних конспектів (методика В. Шаталова).

Типи нестандартних уроків не обмежуються викладеними тут. Практична діяльність викладачів невичерпна. Дидактичне обґрунтування дає змогу вважати нестандартний урок рівноправним у системі навчально-виховної роботи. Теоретичні положення про базисні знання уможливають пошук оптимального відношення між стандартними і нестандартними уроками.